

SESSIE 3 : ONDERWIJS

Moderators: H. Brutsaert en A.M. Van Hijfte

DE BIJDRAGE VAN 'I-E BEHEERSING' TOT HET
VERKLAREN VAN VERSCHILLEN NAAR
GESLACHT IN ZELFWAARDERING

H. BRUTSAEPT en A.M. VAN HIJFTF

1. Inleiding

De traditioneel grote belangstelling voor de studie van milieu-specifieke ongelijkheid, binnen de schoolcontext, staat in schril contrast tot de eerder beperkte omvang van het onderzoek over geslachtsroldifferentiatie. Ofschoon reeds tal van descriptieve studies werden ondernomen, om de ongelijke deelname van meisjes aan de hogere onderwijsvormen aan te tonen, is het toch pas gedurende het laatste decennium dat werd begonnen met het verrichten van systematische geslachtsspecifieke analyses. Oorzaken voor deze laattijdige aanzet, dienen vooral te worden gezocht in het ontbreken van een aangepast theoretisch verklaringmodel.

De opzet van deze bijdrage bestaat erin enige schuchtere stappen te zetten in de richting van dergelijk verklaringmodel. Met name zal worden nagegaan hoe veranderingen in de schoolomgeving -- i.e. de overgang van het lager naar het secundair onderwijs -- en de tegelijkertijd plaatsgrijpende bio-psychologische ontwikkelingsprocessen, kunnen worden aangewend ter

interpretatie van de differentiële ontwikkeling van het persoonlijkheidskenmerk 'zelfwaardering', bij meisjes en jongens. Onder de stimulerende invloed van de sociobiologie, is immers de laatste jaren het inzicht gegroeid dat de ontwikkeling van geslachtsroldifferentiatie verloopt als een dynamisch-interactief proces tussen voortdurend evoluerende individuele kenmerken en omgevingskarakteristieken (Petersen, 1980; Gove en Carpenter, 1982).

2. Theoretisch kader

In de klassieke sociologische bijdragen tot de studie van de persoonlijkheidsontwikkeling, werd er reeds op gewezen dat de vorming van het zelfbeeld verloopt langs een interactieproces, waarbij de sociale omgeving als referentiepunt wordt genomen (Cooley, 1902; Mead, 1934). Deze idee impliceert uiteraard dat de wijze waarop dit ontwikkelingsproces verloopt, afhangt van de subgroepen en/of subpopulaties waartoe men behoort. Belangrijk voor onze doeleinden is dat onderzoek heeft aangetoond dat de adolescentie-jaren bij dit proces een uitermate destabiliserende rol kunnen vervullen. Leerlingen, uit het lager secundair onderwijs -- i.e. puberteitsperiode en overgang van lager naar secundair onderwijs -- zouden lager scoren op maten die verband houden met de diverse deelaspecten van het zelfbeeld, dan jongere en oudere leerlingen (Simmons et al., 1973). Bovendien komt, bij differentiatie van deze gegevens naar geslacht, tot uiting, dat meisjes in dit opzicht meer problemen hebben dan jongens (Bohan, 1973; Rosenberg en Simmons, 1975; Simmons et al., 1979); m.a.w. dat zij gevoeliger zijn voor deze overgang.

Ondanks het feit dat er tot dusver geen sluitende verklaringen voorhanden zijn voor de grotere daling in het zelfbeeld bij de meisjes, zijn er toch gegevens beschikbaar, waaruit blijkt dat deze ongunstiger ontwikkeling verband houdt met het feit dat zij gedurende de vroeg-adolescentieperiode tot het besef komen dat aan de rol, die van hen in de maatschappij wordt verwacht, een relatief inferieure status verbonden is (Bohan, 1973; Hanes et al., 1979). Empirische ondersteuning voor deze (hypothetische) verklaring, werd gevonden in onderzoek dat aantoonde dat meisjes in mindere mate een positieve attitude ontwikkelen ten opzichte van hun vrouw-zijn dan jongens

ten opzichte van hun man-zijn (Rosenkrantz et al., 1968; Musa en Roach, 1973).

Een bijkomend verklarend element hierbij is nog, dat meisjes, bij het begin van de puberteit, terechtkomen in een schoolomgeving, waar de heersende waarden en normen overwegend verbonden zijn met de als 'mannelijk' gedefinieerde rolhouding (nadruk op inzet, prestatie, ambitie (Gaudreau, 1977)). Dit zou betekenen dat de meisjes, bij de aanvang van de secundaire studies, in sterke mate worden geconfronteerd met een situatie waarin de verwachtingen tegengesteld zijn aan deze van hun -- precies gedurende deze periode verhoogde -- geslachtsrolbewustzijn. Het is dan ook zeer waarschijnlijk dat er zich, tengevolge van deze nieuwe situatie, een conflict zal ontwikkelen tussen twee rolpatronen: de 'werkelijke' -- i.e. mannenrol -- en de 'ideale' -- i.e. vrouwenrol -- wat het algemene gevoel van ontevredenheid met de eigen persoon zal doen toenemen en derhalve een negatieve invloed op de zelfwaardering zal intensifiëren (Watkins, 1981).

Betrekken we de factor studieresultaten in onze redenering, dan kan als hypothese worden gesteld dat goede studieresultaten bij meisjes op generlei wijze het negatieve effect van genaamde conflictsituatie kunnen opheffen, althans niet gedurende de beginjaren van het secundair onderwijs; leerprestaties vormen immers mede de basis van het rollenconflict. Bij jongens daarentegen, die prestatie-gericht worden gesocialiseerd en bij wie het rollenconflict in de schoolcontext uiteraard ontbreekt, kunnen studieprestaties wél een positieve invloed uitoefenen op zelfwaardering. Bovendien kan worden verwacht dat dit vooral het geval zal zijn bij jongens die een relatief sterke interne beheersing vertonen; m.a.w. zij die vooral geloven in de waarde van eigen inzet en zelfwerkzaamheid, zullen door goede prestaties een gunstiger zelfbeeld ontwikkelen. Empirische evidentie laat toe te stellen dat dit bij meisjes hoogstwaarschijnlijk niet het geval zal zijn (Gordon, 1977). Meisjes worden immers meer 'people-oriented' gesocialiseerd en bij hen wordt de zelfwaardering veeleer bepaald door hetgeen anderen over hen denken. Er is derhalve weinig kans dat noch studieresultaten en een interne ingesteldheid een weerslag zullen hebben op de ontwikkeling van zelfwaardering.

3. Data

De gegevens waarop onderhavige analyse is gebaseerd, maken deel uit van een longitudinaal databestand, gecreëerd naar aanleiding van een F.K.F.O.-project over institutionele en structurele determinanten van attitudes en gedrag patronen in het middelbaar onderwijs. Ze werden verzameld bij middel van schriftelijk in te vullen vragenlijsten en hebben betrekking op 162 jongens en 196 meisjes uit twee VSO- en twee TradSO-scholen. Deze leerlingen bevonden zich op het eerste tijdstip van ondervraging (T1 : schooljaar 1979-80) in het eerste jaar en op het tweede tijdstip (T2 : schooljaar 1981-82) in het derde jaar ASO.

De afhankelijke variabele 'zelfwaardering' werd geoperationaliseerd bij middel van een Likert-schaal, bestaande uit tien items met vijf antwoordmogelijkheden (volledig akkoord, akkoord, onbeslist, niet akkoord en absoluut niet akkoord). De totale schaalwaarden variëren tussen 0 (lage graad van zelfwaardering) en 40 (hoge graad van zelfwaardering). De betrouwbaarheidscoëfficiënten van beide schalen bedragen voor T1 en T2 respectievelijk $\alpha = 0,64$ en $\alpha = 0,66$. Daar waar voor analysedoeleinden de verdeling van de scores werd gedichotomiseerd, werd de volgende indeling gebruikt: voor zelfwaardering (T1) : laag (score 0 t/m 26 = 55,6 %), hoog (score 27 t/m 40 = 44,4 %); voor zelfwaardering (T2) : laag (score 0 t/m 24 = 53,6 %), hoog (score 25 t/m 40 = 46,4 %).

Gegevens in verband met de behaalde studieresultaten in het eerste jaar (P1980) en in het derde jaar (P1982) werden door de betrokken schooldirecties ter beschikking gesteld. Het betreft hier een gemiddelde van de punten, behaald op de belangrijkste vakken op het einde van de schooljaren 1979-80 en 1981-82. In de VSO-scholen, waar de studieresultaten niet in percentages maar in codes worden uitgedrukt, werden de scores met behulp van een specifiek decoderingssysteem in gemiddelde percentages omgezet.

Tenslotte werd de variabele 'interne-externe beheersing' geoperationaliseerd op basis van een 9-item schaal met twee antwoordcategorieën (0 = intern en 1 = extern); de totale schaalwaarden variëren tussen 0 (intern) en 9 (extern). De betrouwbaarheidscoëfficiënten bedragen, voor beide tijdstippen, respectievelijk $\alpha = 0,35$ en $\alpha = 0,37$. In die gevallen waar deze factor werd gedichotomiseerd, werd de volgende verdeling

gebruikt: voor T1 : extern (score 3 t/m 9 = 26,2 %), intern (score 0 t/m 2 = 73,7 %); voor T2 : extern (score 3 t/m 9 = 31,3 %), intern (score 0 t/m 2 = 68,7 %).

4. Resultaten

In het licht van onze onderzoeksdoelstelling, is het uiteraard aangewezen vooraf de ontwikkeling na te gaan van de zelfwaardering bij jongens en meisjes, gedurende de puberteitsjaren. Te dien einde, worden in tabel 1 de gemiddelde scores voorgesteld van dezelfde groep leerlingen op 12 à 13-jarige en op 14 à 15-jarige leeftijd.

Tabel 1. Gemiddelden en standaardafwijkingen van zelfwaardering, per geslacht, over 2 schooljaren

		Geslacht		
		Jongens	Meisjes	Totaal
Zelfw. (T1)	\bar{X}	26,51	24,96	25,66
	s	4,72	4,86	4,85
Zelfw. (T2)	\bar{X}	25,98	23,12	24,41
	s	4,86	4,89	4,82
N		162	196	358

Uit deze gegevens blijkt, in lijn met de verwachtingen, dat er een globale daling in de gemiddelde zelfwaardering plaatsgrijpt tussen het eerste en het derde jaar middelbaar onderwijs ($t = 3,46$; $p < 0,001$). Bovendien wordt aangetoond dat deze daling sterker is bij meisjes ($t = 3,93$; $p < 0,001$) dan bij jongens ($t = 0,99$; $p > 0,05$). Dit resultaat levert bijkomende evidentie ter bevestiging van de hypothese dat leerlingen, gedurende de puberteitsperiode, onder een grotere bio-psychologische druk komen te staan, druk die bijdraagt tot een vermindering in het gevoel van eigenwaarde. Bij de meisjes zou dit proces een grotere intensiteit kennen, onder meer, omdat zij bovendien worden geconfronteerd met het probleem van de aanpassing aan het overwegend 'mannelijk' georiënteerde onderwijsklimaat.

Vermits, zoals voordien gesteld, jongens meer prestatie-gericht worden opgevoed dan meisjes, kan worden verwacht dat het behalen van goede studieresultaten bij de eerstgenoemde een meer positieve invloed zal hebben op het zelfbeeld dan bij de meisjes; jongens kunnen immers binnen de schoolcontext gemakkelijker voldoen aan de in hen gestelde verwachtingen. Bekijken we de dienaangaande bekomen resultaten, dan vinden we opnieuw een bevestiging van de gevolgde redenering (zie tabel 2): enkel bij de jongens gaan goede leerprestaties in zeer sterke mate gepaard met een hogere graad van zelfwaardering. Bij meisjes oefent het behalen van goede studieresultaten nauwelijks een effect uit op hun gevoel van zelfwaarde. Ook wanneer we het verloop van de studieprestaties over de tijd nagaan, rekening houdend met de graad van zelfwaardering, zien we dat bij meisjes geen verschillen voorkomen in de evolutie van de studieresultaten naargelang de mate van zelfwaardering (zie tabel 3). Bij jongens, daarentegen, is de daling van de studieprestaties over de driejarige periode veel beperkter bij de proefpersonen met een relatief hoog gevoel van zelfwaardering.

Tabel 2. Zero-orde correlaties tussen zelfwaardering en studieresultaten, per geslacht, over 2 schooljaren

	Geslacht		Totaal
	Jongens	Meisjes	
Zelfw. (T1) - P1980	0,29 ***	0,04	0,12 **
Zelfw. (T2) - P1982	0,29 ***	0,13 *	0,21 ***
N	162	196	358

*** : $p < 0,001$
** : $p < 0,01$
* : $p < 0,05$

De volgende stap in onze analyse bestaat erin het persoonlijkheidskenmerk 'interne-externe beheersing' te introduceren. Vroeger onderzoek heeft immers aangetoond dat deze factor in sterke mate verband houdt met de behaalde studieresultaten.

Tabel 3. Gemiddelden en standaardafwijkingen van studieresultaten, per geslacht en zelfwaardering, over 2 schooljaren

		Geslacht				Totaal
		Jongens		Meisjes		
		lage zelfw.	hoge zelfw.	lage zelfw.	hoge zelfw.	
P1980	\bar{X}	72,39	75,59	76,81	77,06	75,58
	s	7,22	8,27	7,50	7,13	7,72
	N	82	80	117	79	358
P1982	\bar{X}	67,15	71,55	69,21	69,99	69,60
	s	8,29	9,71	7,30	8,52	8,52
	N	67	95	124	71	357

Uit de globale correlatiewaarden blijkt inderdaad dat een 'interne' beheersing van de omgeving ook bij onze proefpersonen samengaat met hogere puntenpercentages (zie tabel 4). Daarenboven kan worden vastgesteld dat deze bevinding enkel geldt bij de jongens. Bij meisjes zou de wijze waarop de omgevingsinvloeden worden gepercipieerd geen verschil uitmaken voor het behalen van behoorlijke studieresultaten.

Tabel 4. Zero-orde correlaties tussen 'interne-externe beheersing' en studieresultaten, per geslacht, over 2 schooljaren

	Geslacht		Totaal
	Jongens	Meisjes	
I-E beheers. (T1) - P1980	-0,13 *	-0,10	-0,13 **
I-E beheers. (T2) - P1982	-0,34 ***	-0,07	-0,20 ***
N	162	196	358

*** : $p < 0,001$

** : $p < 0,01$

* : $p < 0,05$

Rest nu nog de cruciale vraag omtrent de rol van de factor 'interne-externe beheersing' ter verklaring van geslachtsgebonden verschillen in zelfwaardering. Onderzoeken we het verband tussen interne beheersing en zelfwaardering (zie tabel 5), dan zien we dat deze relatie uitermate sterk is, zowel voor jongens als voor meisjes ($p < 0,001$).

Tabel 5. Zero-orde correlaties tussen 'interne-externe beheersing' en zelfwaardering, per geslacht, over 2 schooljaren

	Geslacht		Totaal
	Jongens	Meisjes	
I-E beheersing (T1) - Zelfw. (T1)	-0,42 ***	-0,37 ***	-0,37 ***
I-E beheersing (T2) - Zelfw. (T2)	-0,38 ***	-0,22 ***	-0,27 ***
N	162	196	358

*** : $p < 0,001$

Ook de gemiddelde waarden, voorgesteld in tabel 6, schijnen erop te wijzen dat zowel de jongens als de meisjes hogere zelfwaarderingsscores behalen, indien zij een 'interne' beheersingsvorm ontwikkelen. Op basis van deze gegevens zou, enigszins voorbarig, kunnen worden geconcludeerd dat een interne beheersing geen bijdrage levert tot het verklaren van de differentiële ontwikkeling van zelfwaardering bij jongens en meisjes. Bij een nauwkeurige inspectie van het verloop van deze waarden, tussen T1 en T2, wordt echter vastgesteld dat er enkel bij 'interne' jongens geen echte daling in het gemiddelde niveau van zelfwaardering voorkomt. Bij 'interne' meisjes, integendeel, dalen de scores wel zeer sterk ($t = 3,65$; $p < 0,001$).

De voorstelling van de ruwe veranderingsscores in tabel 7, wijst duidelijk op de verklarende waarde van 'interne' beheersing voor de differentiële ontwikkeling van zelfwaardering naar geslacht, tijdens de puberteitsperiode: globaal beschouwd, is de afname in het gevoel van zelfwaarde tussen het eerste en het derde jaar secundair onderwijs het grootst bij de meisjes. Na differentiatie naar beheersingsvorm, wordt een tegengesteld

ontwikkelingspatroon vastgesteld bij jongens en bij meisjes. Daar waar de relatief 'interne' en 'externe' meisjes geen significante verschillen vertonen in de dalingswaarden, blijkt dat onder de jongens de 'intern'-gerichten een veel minder ongunstige ontwikkeling vertonen dan de 'extern'-gerichten.

Tabel 6. Gemiddelden en standaardafwijkingen van 'zelfwaardering', per geslacht en per beheersingsvorm, over 2 schooljaren

		Geslacht			
		Jongens		Meisjes	
		extern	intern	extern	intern
Zelfw. (T1)	\bar{X}	24,06	27,60	23,18	25,48
	s	3,73	4,72	5,21	4,64
	N	50	112	44	152
Zelfw. (T2)	\bar{X}	22,88	27,40	22,16	23,56
	s	4,28	4,44	4,52	4,28
	N	51	111	61	135

Tabel 7. Gemiddelden en standaardafwijkingen van de veranderingsscores in zelfwaardering, per geslacht en per beheersingsvorm, over 2 schooljaren

		Geslacht					
		Jongens			Meisjes		
		extern	intern	totaal	extern	intern	totaal
Zelfw. (T1)-(T2)	\bar{X}	-1,61	-0,04	-0,53	-1,44	-2,02	-1,84
	s	4,80	5,18	5,10	4,88	4,60	4,69
	N	51	111	162	61	135	196

Om echter, in deze longitudinale gegevens, de statistisch storende invloed van het 'regression toward the mean effect' uit te schakelen, moet de bijdrage van de factor 'interne-externe beheersing' ter verklaring van veranderingen in het persoonlijkheidskenmerk 'zelfwaardering' worden gecontroleerd voor de beginwaarde van zelfwaardering. Rekening houdend met het meetniveau van de betrokken variabelen zal daartoe een multipale classificatie-analyse (MCA) uitgevoerd worden,

waarin die beginwaarde als covariaat zal fungeren. Voorwaarde evenwel, om deze MCA te mogen uitvoeren, is dat er tussen deze factor en de covariaat geen interactie mag optreden. Uit de interactietest bleek dat de MCA zonder problemen kan worden aangewend: $F_{\text{totaal}} = 0,002$ met $p = 0,958$; $F_{\text{jongens}} = 1,485$ met $p = 0,225$; $F_{\text{meisjes}} = 1,955$ met $p = 0,164$.

Tabel 8. MCA voor zelfwaardering tussen T1 en T2, met controle voor interne-externe beheersing en T1-scores als covariaat, per geslacht

Jongens

	n	Ruwe Afwijk.	Eta	Afw. na controle covariaat	Beta
extern	51	-1,08		-2,40	
intern	111	0,49	*	1,10	***
			0,14		0,32

Globaal gemiddelde afwijking T2 - T1 = -0,53

Meisjes

	n	Ruwe Afwijk.	Eta	Afw. na controle covariaat	Beta
extern	61	0,40		-0,37	
intern	135	-0,18		0,17	
			0,06		0,05

Globaal gemiddelde afwijking T2 - T1 = -1,84

*** : $p < 0,001$

* : $p < 0,05$

De resultaten van de MCA (tabel 8) tonen aan dat de gemiddelde daling in zelfwaardering, gedurende puberteitsperiode, bij de jongens inderdaad in sterke mate verband houdt met 'interne' beheersing ($\beta = 0,32$; $p < 0,001$): bij jongens die zijn gekenmerkt door interne beheersing, verloopt deze daling minder sterk dan bij 'externe' jongens. Bij de meisjes daaren-

tegen, wordt, na controle voor de beginwaarde van zelfwaardering, wel hetzelfde patroon vastgesteld, doch de relatie tussen 'zelfwaardering' en 'interne beheersing' is niet significant. De verkregen resultaten betekenen een duidelijke bevestiging van onze vooropgestelde hypothesen.

5. Besluit

Met deze onderzoeksnota werd gepoogd, bij middel van longitudinale gegevens, een bijdrage te leveren tot het verklaren van de ongelijke ontwikkeling van zelfwaardering bij jongens en meisjes gedurende de puberteit.

Aan de basis van de gevolgde redenering ligt de vaststelling dat de daling in zelfwaardering, tussen het eerste en het derde jaar middelbaar onderwijs -- i.e. puberteitsjaren --, bij meisjes groter is dan bij jongens. Dit resultaat wordt gesitueerd binnen het kader van het recent ontwikkelde dynamisch-interactief model ter verklaring van verschillen naar geslacht in attitudinale- en persoonlijkheidskenmerken. Als uitgangspunt van dit model geldt dat de ontwikkeling van die verschillen verloopt onder invloed van een voortdurende wisselwerking tussen individuele karakteristieken en omgevingselementen.

Toegepast op ons specifiek probleem, betekent dit dat, als gevolg van de versnelde bio-psychologische groei tijdens deze periode, de puberteit -- zowel bij jongens als bij meisjes -- gepaard gaat met de ontwikkeling van een verhoogd geslachtsrolbewustzijn. Aangezien meisjes bovendien minder prestatiegericht worden opgevoed, zullen zij niet alleen een inferieure waardering ten opzichte van hun eigen rolbeeld ontwikkelen, doch zal ook de kans vergroten dat, door het terechtkomen in een overwegend mannelijke rol-georiënteerde schoolomgeving, er zich een rollenconflict zal ontwikkelen. Als concreet gevolg van deze situatie, zou bij meisjes het algemene gevoel van ontevredenheid met de eigen persoon vergroten. Studieprestaties, die precies de basis vormen van het rollenconflict, zouden derhalve de negatieve gevolgen van deze conflictsituatie niet kunnen opheffen. Bij jongens is dit uiteraard niet het geval. Goede studieresultaten zullen bovendien bij de meer 'intern' gerichte jongens -- m.a.w. jongens die vooral geloven in de waarde van eigen inzet en zelfwerkzaamheid -- een supplementaire positieve bijdrage leveren tot deze ontwikke-

ling. Bij meisjes, die eerder 'people-oriented' worden gesocialiseerd, zal de wijze waarop de omgevingsinvloeden worden gepercipieerd, geen effect uitoefenen op de zelfwaardering.

De resultaten van de uitgevoerde analyse bevestigen deze redenering:

- tussen het eerste en het derde jaar middelbaar onderwijs treedt er een daling op in de zelfwaardering; deze daling is veel groter bij meisjes dan bij jongens.
- enkel bij jongens gaan goede leerprestaties gepaard met een hogere graad van zelfwaardering, bij meisjes houdt het behalen van goede studieresultaten nauwelijks verband met hun gevoel van zelfwaarde.
- enkel bij jongens gaat 'interne' beheersing samen met hogere puntenpercentages; bij meisjes maakt de wijze, waarop de omgevingsinvloeden worden gepercipieerd, geen verschil uit voor het behalen van goede studieresultaten.
- uit de MCA blijkt tenslotte dat, na controle voor de beginwaarde van zelfwaardering, de gemiddelde daling in zelfwaardering, bij 'interne' jongens minder sterk verloopt dan bij 'externe' jongens; bij meisjes daarentegen houdt deze daling geen verband met de wijze waarop de omgevingsinvloeden worden gepercipieerd.

Deze resultaten tonen aan dat om de differentiële ontwikkeling van het persoonlijkheidskenmerk 'zelfwaardering', naar geslacht, te verklaren, het noodzakelijk is de wisselwerking te beschouwen tussen bio-psychologische elementen (puberteitsperiode met verhoogd geslachtsrolbewustzijn) en omgevingskarakteristieken (stereotype waardenklimaat in de school).

BIBLIOGRAFIE

BOHAN, J.S., Age and Sex Differences in Self-Concept, Adolescence, 1973, VIII, 31: 379-384.

COOLEY, C.H., Human Nature and the Social Order. New York, Scribner's, 1902.

FISH, B. en S.A. KARABENICK, Relationship Between Self-Esteem and Locus of Control, Psychological Reports, 1971, 29: 784.

- GAUDREAU, P., Factor Analysis of the Bem Sex-Role Inventory, Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1977, 45, 2: 299-302.
- GORDON, D.A., Children's Beliefs in Internal-External Control and Self-Esteem as Related to Academic Achievement, Journal of Personality Assessment, 1977, 41, 4: 383-386.
- GOVE, W.R. en G.R. CARPENTER, The Fundamental Connection between Nature and Nurture. Toronto, Lexington Books, 1982.
- HANES, B. et al., Sex Role Perceptions During Adolescence, Journal of Educational Psychology, 1979, 71, 6: 850-855.
- MEAD, G.H., Mind, Self and Society. Chicago, The University of Chicago Press, 1934.
- MUSA, K.E. en M.E. ROACH, Adolescent Appearance and Self Concept, Adolescence, 1973, VIII, 31: 385-394.
- PETERSEN, A.C., Biopsychosocial Processes in the Development of Sex-related Difference. In: J.E. PARSONS (ed.), The Psychobiology of Sex Differences and Sex Roles, New York: McGraw-Hill Book Company, 1980: 31-55.
- ROSENBERG, F.R. en R.G. SIMMONS, Sex Differences in the Self-Concept in Adolescence, Sex Roles, 1975, 1, 2: 147-159.
- ROSENKRANTZ, P. et al., Sex-Role Stereotypes and Self-Concepts in College Students, Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1968, 32, 3: 287-295.
- SIMMONS, R.G. et al., Disturbance in the Self-Image at Adolescence, American Sociological Review, 1973, 38: 553-568.
- SIMMONS, R.G. et al., Entry into Early Adolescence: The Impact of School Structure, Puberty, and Early Dating on Self-Esteem, American Sociological Review, 1979, 44: 948-967.
- WATKINS, D., Sex Role Perceptions of Filipino Adolescents, International Journal of Psychology, 1982, 17: 359-368.